

**СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 1 СТ. 130 КК УКРАЇНИ
(СВІДОМЕ ПОСТАВЛЕННЯ ІНШОЇ ОСОБИ В НЕБЕЗПЕКУ ЗАРАЖЕННЯ ВІРУСОМ
ІМУНОДЕФІЦИТУ ЛЮДИНИ ЧИ ІНШОЇ НЕВИЛІКОВНОЇ ІНФЕКЦІЙНОЇ ХВОРОБИ,
ЩО Є НЕБЕЗПЕЧНОЮ ДЛЯ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ)**

Іванова Є.В., викладач

Київський міжнародний університет

У статті аналізуються проблемні питання суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ч.1 ст.130 КК України (свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби), здійснюється спроба охарактеризувати суб'єктивну сторону даного суспільно небезпечного діяння, виходячи з того, що автор статті дотримується точки зору, що склад поставлення іншої особи в небезпеку зараження ВІЛ або вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, є різновидом матеріальних складів злочинів, де специфічним наслідком виступає загроза настання визначеної в законі шкоди.

Ключові слова: невиліковна інфекційна хвороба, вірус імунодефіциту людини (ВІЛ), суб'єктивна сторона, свідоме поставлення в небезпеку зараження, формальний склад злочину, матеріальний склад злочину.

Іванова Е.В. СУБЪЕКТИВНАЯ СТОРОНА ПРЕСТУПЛЕНИЯ, ПРЕДУСМОТРЕННОГО Ч.1 СТ.130 УК УКРАИНЫ (СОЗНАТЕЛЬНОЕ ПОСТАВЛЕНИЕ ДРУГОГО ЛИЦА В ОПАСНОСТЬ ЗАРАЖЕНИЯ ВИРУСОМ ИММУНОДЕФИЦИТА ЧЕЛОВЕКА ИЛИ ДРУГОЙ НЕИЗЛЕЧИМОЙ ИНФЕКЦИОННОЙ БОЛЕЗНИ, КОТОРАЯ ЯВЛЯЕТСЯ ОПАСНОЙ ДЛЯ ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА) / Киевский международный университет, Украина

В статье анализируются проблемные вопросы субъективной стороны преступления, предусмотренного ч.1 ст.130 УК Украины (задуманное поставление другого лица в опасность заражения вирусом иммунодефицита человека либо иной неизлечимой инфекционной болезнью); осуществляется попытка охарактеризовать субъективную сторону данного общественно опасного деяния, исходя из того, что автор статьи придерживается точки зрения, что состав поставления другого лица в опасность заражения ВИЧ или вирусом иной неизлечимой инфекционной болезни, опасной для жизни человека, является разновидностью материальных составов преступлений, где специфическим последствием выступает угроза наступления определенного в законе вреда.

Ключевые слова: неизлечимая инфекционная болезнь, вирус иммунодефицита человека (ВИЧ), субъективная сторона, задуманное поставление в опасность заражения, формальный состав преступления, материальный состав преступления.

Ivanova E.V. SUBJECTIVE SIDE OF CRIME, FORESEEN P. 1 ART. 130 KK OF UKRAINE (CONSCIOUS IMPUTING OF OTHER PERSON IN DANGER OF INFECTION VIRUS OF IMMUNODEFICIT OF MAN OR OTHER INCURABLE INFECTIOUS DISEASE WHICH IS DANGEROUS FOR LIFE OF MAN) / Kiev international university, Ukraine

The article is analyzed the issues of the subjective side of the crime provided by p. 1 of the art. 130 of the Criminal Code of Ukraine (willful placing of a person in danger of being infected with human immunodeficiency virus or any other incurable infectious disease), attempt is realized to describe the subjective side of such socially dangerous act, based on the fact that the author adheres to the view that the composition of placing of another person in danger of being infected with HIV or any other incurable infectious disease, dangerous to human life, is a kind of material corpus delicti of crimes where a specific consequence is a threat of causing the harm envisaged in the law.

Key words: an incurable infectious disease, human immunodeficiency virus (HIV), the subjective side, willful placing in danger of being infected, formal corpus delicti, material corpus delicti.

Суб'єктивна сторона злочину відображає внутрішні процеси, які відбуваються в психіці осудної особи під час вчинення нею передбаченого кримінальним законом суспільно небезпечного діяння. Як зазначав М.С. Таганцев, тільки винна діяльність утворює поняття про діяння, яке, будучи заборонено законом під страхом покарання, стає злочинним діянням [1, 562].

Для характеристики суб'єктивної сторони суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч.1 ст.130 КК України, необхідно встановити, чи можлива ситуація, коли свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, буде вчинено шляхом непрямого умислу? Питання, чи може злочин з формальним складом характеризуватися непрямим умислом та яке практичне значення має поділ на прямий та непрямий умисел у таких складах, залишається дискусійним серед вчених й сьогодні.

Так, Б.О. Курінов намагався обґрунтувати можливість наявності непрямого умислу в формальних складах шляхом перенесення ознаки бажання або свідомого допущення настання суспільно небезпечних наслідків на дію або бездіяльність [2, 146-147]. Однак, як зазначав

П.С. Дагель, таке перенесення є неправомірним, оскільки дія сама по собі лише в деяких випадках (наприклад, при грі) є предметом бажання. Ніякі відтінки вольового ставлення суб'єкта до самої дії або бездіяльності не впливають на форму його вини: якщо він вчиняє суспільно небезпечне діяння, усвідомлюючи його суспільно небезпечний характер, питання про те, бажав він або не бажав скоїти це діяння, позбавлено кримінально-правового значення [3, 80-81]. Г.А. Крігер вважає, що психічне ставлення як до діяння, так і до наслідку, повинно мати значення незалежно від того, йде мова про матеріальні або формальні склади злочинів [4, 29]. Залишається не зрозумілим, проте, як встановлювати психічне ставлення до наслідку, якого взагалі може не бути або яке не підлягає спеціальному доказуванню та не впливає на кваліфікацію діяння. Зрозуміло, і при вчиненні злочинів із формальними складами діяння винного направлено на досягнення певного результату, особа завжди чогось "бажає", а інші результати може "допускати". Проте ці наслідки є або байдужими для кримінального права, або лежать за межами складу злочину.

Б.С. Нікіфоров вказував, що в формальних складах злочинів необхідно все ж таки виділяти умисел прямиї та непрямий, залежно від ставлення до обставин, які надають діянню суспільно небезпечний характер – потрібні вони чи не потрібні винному (наприклад, неповноліття потерпілої при зґвалтуванні) [5, 35]. В.Г. Макашвілі вбачає непрямий умисел у формальних складах у випадках, коли суб'єкт не впевнений, але вважає можливим, що діяння має ознаки, що характеризують його як злочин [6, 81]. Ні з тим, ні з іншим поглядом погодитися не можна, обидва вони засновані на змішанні форми і змісту вини: інакше, наприклад, може вийти, що зґвалтування неповнолітньої відбувається одночасно і з прямим, і з непрямим умислом. Питання про бажання або свідоме допущення має значення для розмежування форм вини лише щодо наслідків, які є елементом складу злочину [3, 82]. Тому поділ умислу на прямиї і непрямий застосовується лише до матеріальних складів, однак це не означає, що в формальних складах злочинів умисел позбавлений вольового моменту, однак цей вольовий момент не впливає на форму вини.

Аналіз ч.1 ст.130 КК України свідчить про те, що поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини або іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, повинно бути свідомим, тобто особа повинна усвідомлювати суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності). Оскільки цей злочин вважається закінченим із моменту свідомого поставлення іншої особи в небезпеку зараження ВІЛ або вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, то інтелектуальним моментом умислу є усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру свого діяння та передбачення того, що своїми діями (бездіяльністю) вона ставить потерпілого в небезпеку зараження ВІЛ або вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини.

Хоча закон у ч.1 ст.130 КК України спеціально вказує на завідомість поставлення в небезпеку зараження вищезазначеними хворобами, питання про форму вини є спірним. Одні автори вважають, що в даному випадку мова може йти лише про прямиї умисел, інші допускають прямиї умисел, непрямий умисел, і злочинну самовпевненість, треті – непрямий умисел та злочинну самовпевненість [7, 95; 8, 307; 9, 274].

Дискусія з приводу встановлення суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ч.1 ст.122 КК РФ 1996 р. (свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження ВІЛ-інфекцією), має місце й серед російських вчених.

Так, С.М. Кочои наголошує, що "суб'єктивна сторона даного злочину характеризується виною у формі умислу. Вид умислу – прямиї. Винний завідомо знає, що своєю поведінкою ставить іншу особу в небезпеку зараження ВІЛ-інфекцією, і бажає цього" [10, 140]. Погоджуються з ним й деякі інші автори, аргументуючи це наявністю терміна "завідомість" у диспозиції ч.1 цієї статті. Ці автори вказують, що особа знає про наявність у неї захворювання і завідомо, тобто свідомо ставить іншу особу в небезпеку зараження [7, 95]. А.М. Красиков та В.М. Кудрявцев зазначають, що суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ч.1 ст.122 КК РФ, характеризується умисною формою вини або необережною у вигляді самовпевненості [11, 62-63; 12, 72-73].

Інші вчені зазначають, що свідомість у даному випадку вказує на спеціальні ознаки суб'єкта злочину, тобто, що винний знав про те, що він є носієм вірусу імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини; і був попереджений у закладі охорони здоров'я про свої обов'язки і про заходи недопущення поширення щодо інших людей цієї (цих) хвороби (хвороб) [13, 111].

Дійсно, використання фундаментальних, наскрізних понять кримінального права для опису особливостей даного складу злочину є вкрай невдалим, оскільки виникає необхідність будувати здогади про зміст деяких ознак складу злочину, такої, наприклад, як суб'єктивна сторона, ґрунтуючись на недосконалих формулюваннях закону, зокрема, вказівки в ч.1 ст.130 КК України на те, що поставлення в небезпеку зараження іншої особи відповідним вірусом є свідомим. Свідомість є обов'язковою ознакою суспільно небезпечного діяння в будь-якому складі злочину. Те, що злочинне діяння є поведінкою свідомою, – це аксіома в кримінальному праві [14, 111]. На недоречність вказівки на свідомий характер поведінки винного в диспозиції статті Особливої частини, і зокрема в ст.130 КК України, також вказував В.О. Навроцький [15, 31-32].

Суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ч.1 ст.130 КК України, характеризується злочинною самовпевненістю або непрямим умислом. Саме такої точки зору дотримується більшість вітчизняних науковців, але відсутність прямого умислу при вчиненні даного злочину вони аргументують по-різному [16, 307; 17, 275]. Так, одні вважають, що при встановленні прямого умислу на зараження ВІЛ або вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, кримінальна відповідальність має наступати за умисне заподіяння тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень. Інші наголошують, якщо особа бажала заразити потерпілого наявною в неї хворобою, але, незважаючи на дії чи бездіяльність винного, що полягали в поставленні в небезпеку зараження іншої особи, з причин, що не залежали від волі винного, зараження не відбулося, то в даному випадку має місце замах на вчинення злочину більш небезпечного, ніж реально вчинене діяння. Тому вчинене потрібно кваліфікувати, як пишуть О.О. Дудоров та П.П. Андрушко, як замах на зараження іншої особи ВІЛ-інфекцією чи вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби (ч.ч.2 чи 3 ст.15 і ч.4 ст.130 КК України) [16, 307; 17, 273]. Поряд із цим, вітчизняні вчені зазначають, якщо ж особа бажала заразити іншу особу (осіб) вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, її дії (фактичне зараження), залежно від мотивів і мети їх вчинення, мають кваліфікуватися як замах на вбивство (ч.ч.2 чи 3 ст.15, ст.115 КК України) чи як тяжке тілесне ушкодження (ч.ч.2 чи 3 ст.15, ст.121 КК України) або ж як диверсія (ст.113 КК України), наголошуючи при цьому, що суб'єктивна сторона умисного зараження ВІЛ або вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини (ч.4 ст.130 КК України), характеризується лише непрямим умислом [17, 272].

Тобто, якщо суб'єкт цього злочину вчиняє свідоме поставлення в небезпеку зараження ВІЛ або вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, з прямим умислом, ми повинні кваліфікувати це діяння як замах на вчинення злочину, передбаченого ч.4 ст.130 КК України, суб'єктивна сторона якого характеризується лише непрямим умислом. Дана ситуація видається нам абсурдною, оскільки вчинення замаху на злочин з непрямим умислом суперечить положенню ч.1 ст.15 КК України, у якій зазначено, що замахом на злочин є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі.

Оскільки автор даної статті дотримується точки зору, що склад поставлення іншої особи в небезпеку зараження ВІЛ або вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, є різновидом матеріальних складів злочинів, де специфічним наслідком виступає загроза настання визначеної в законі шкоди, спробуємо охарактеризувати суб'єктивну сторону даного суспільно небезпечного діяння.

Відповідно до ч.1 ст.24 КК України умисел буває двох видів: прямий (*dolus directus*) і непрямий (*dolus indirectus, eventualis*). Прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер своїх дій чи бездіяльності, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання (ч.2 ст.24 КК України). Усвідомлення суспільно небезпечного

характеру свого діяння охоплює усвідомлення особою фактичного характеру вчиненого діяння і усвідомлення його шкідливості для охоронюваних законом про кримінальну відповідальність суспільним відносинам. Кримінальне право користується принципом *ignorantia juris semper nocet* (незнання закону не звільняє від відповідальності). Тому інтелектуальний момент при прямому умислі полягає лише в усвідомленні суспільної небезпечності вчинюваного діяння і не потребує усвідомлення його протиправності.

При передбаченні реальної можливості настання злочинного наслідку суб'єкт усвідомлює, що своїми діями він створює такі умови, вносить в об'єктивний світ такі зміни, які можуть спричинити суспільно небезпечні наслідки, але можуть і не спричинити їх, оскільки для настання наслідку потрібні й інші умови, які не підвладні суб'єкту. Мова, зрозуміло, йде про реальну можливість, що визначається умовами конкретної ситуації, а не про абстрактну можливість, яка відірвана від особливостей конкретної ситуації. Це означає, що, при вчиненні умисного злочину, суб'єкт усвідомлює, як будуть розвиватися події в результаті його діяння та до яких наслідків вони призведуть. При цьому суб'єкт може не усвідомлювати всіх обставин (умов), що вплинули на результат, характер і перебіг усіх тих процесів, які він викликав своїми діями, всього механізму виникнення суспільно небезпечних змін в об'єкті, на який він зазіхав. Але в будь-якому разі, непрямий умисел, так само як і прямий, може мати місце і при передбаченні можливості, і при передбаченні неминучості настання наслідків.

Аналізуючи законодавче визначення прямого і непрямого умислу, можна зробити висновок про те, що їх інтелектуальні ознаки збігаються. Інтелектуальний момент вини "діяння, що призвело до поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини" (ч.1 ст.130 КК України), у випадку вчинення його з прямим або непрямим умислом буде полягати в усвідомленні винною особою того, що своїми діями чи бездіяльністю вона ставить іншу особу в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, передбачає неминучість або можливість настання суспільно небезпечного наслідку свого діяння (дії чи бездіяльності).

При усвідомленні винної особи того, що своїми діями чи бездіяльністю вона ставить іншу особу в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, входить усвідомлення того, що особа, яка є ВІЛ-позитивною або хворіє на іншу невиліковну інфекційну хворобу, що є небезпечною для життя людини, зобов'язана дотримуватися відповідних профілактичних заходів (наприклад, закривати пластиковою пов'язкою порізи або відкриті виразки на шкірі; після контакту з кров'ю та іншими фізіологічними рідинами, мити руки милом у гарячій воді; обов'язково одягати захисні рукавички при проведенні прибирання), які необхідні як для підтримання здоров'я хворої особи, так і для запобігання подальшому поширенню таких захворювань серед населення. У даному випадку усвідомлення ознак спеціального суб'єкта входить у зміст умислу, оскільки вони, визначаючи правове становище суб'єкта, нерозривно пов'язані зі спеціальними обов'язками, які покладені на особу, яка знає про те, що вона є носієм відповідного вірусу. Усвідомлення цих обов'язків, а отже, і того, що вони порушуються діянням, неможливо без усвідомлення ознак, що визначають правове становище особи. Таким чином, усвідомлення ознак спеціального суб'єкта – необхідна передумова усвідомлення суспільно небезпечного характеру вчиненого діяння.

Ознака вольового моменту прямого умислу характеризується бажанням особи настання суспільно небезпечних наслідків. Таким чином, бажання як ознака прямого умислу передбачає поштовх до діяльності або мотив, постановку мети, задоволення певної потреби. Розрізнення елементів бажання має істотне значення і при встановленні відтінків умисної форми вини. Слід погодитись із думкою Б.С. Нікіфорова, що "коли хто-небудь вчиняє певну дію, усвідомлюючи її характер, це означає, що він бажає вчинити цю дію" [23, 117]. Однак було б неправильним зводити вольове ставлення винної особи до вчиненого злочину лише по відношенню до суспільно небезпечного наслідку. При такому підході саме суспільно небезпечне діяння виявилось б позбавленим вольового моменту. Як зазначав П.С. Дагель, сама дія або бездіяльність людини, яка виступає в якості засобу досягнення його мети, носить вольовий характер та визначає вольову сторону психічного ставлення суб'єкта [3, 44].

Отже, момент бажання представляється складним як щодо свого змісту, так і щодо свого формування. Як збудливий момент нашої діяльності, бажання, яке набуло цілеспрямованої сили, є стимулом, мотивом, а як межа, яку припускає наша свідомість, досягненням якої повинна завершитися наша діяльність, воно становить мету дії, але не завжди ці кореляційні поняття передбачають їх безумовну тотожність, а інколи, навпаки, допускають відмінність в обсязі.

Уявімо собі ситуацію, коли особа, яка знає про те, що вона є ВІЛ-позитивною, виступає донором при прямому переливанні крові іншій особі, яка внаслідок, наприклад, дорожньо-транспортної пригоди отримала травми, які призвели до раптової масивної крововтрати. Особа-донор у даному випадку усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, включаючи як усвідомлення того, що вона своїм діянням порушує обов'язок відмовитися від донорства крові, її компонентів, інших біологічних рідин, клітин, органів і тканин для їх використання в медичній практиці, який на неї був покладений закладами охорони здоров'я у зв'язку з тим, що дана особа є носієм ВІЛ, так і усвідомлення того, що цим вона порушує право на здоров'я потерпілого. Окрім цього, винна особа передбачає неминучість настання суспільно небезпечного наслідку у вигляді поставлення іншої особи в небезпеку зараження ВІЛ та бажає настання даного специфічного наслідку. Тобто, у цій ситуації, діяння, вчинене винною особою, що призвело до поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини, характеризується прямим умислом. Ставлення винної особи до суспільно небезпечного наслідку у вигляді зараження ВІЛ (так би мовити, вторинного наслідку) може бути різним: суб'єкт злочину вважає, наприклад, якщо при поставленні в небезпеку зараження ВІЛ іншої особи таке зараження й настане, остання проживе хоча б декілька років, тоді як, якщо відмовитися в даних умовах від прямого переливання крові, смерть потерпілої особи настане одразу.

Вольова ознака непрямого умислу полягає в тому, що особа хоча і не бажає, але свідомо припускає настання суспільно небезпечних наслідків. У деяких випадках свідоме допущення злочинних наслідків може проявлятися у безпідставному розрахунку на їх ненастання. Але ці розрахунки і сподівання винного в такому разі є абстрактними та не мають під собою ніякого обґрунтування.

При вчиненні діяння, що призвело до поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини (ч.1 ст.130 КК України) з непрямым умислом, зміст інтелектуального та вольового моментів буде полягати в тому, що винна особа усвідомлює, що своїми діями чи бездіяльністю вона порушує обов'язки, які на неї покладені у зв'язку з тим, що дана особа є носієм вищезазначених вірусів, передбачає неминучість або можливість настання суспільно небезпечного наслідку у вигляді поставлення іншої особи в небезпеку зараження відповідними небезпечними хворобами (інтелектуальний момент), і хоча не бажає цього, але свідомо припускає настання даного специфічного наслідку (вольовий момент).

Наприклад, при здачі донорської крові за для винагороди, винна особа усвідомлює, що вона своїм діянням порушує обов'язок відмовитися від донорства крові, її компонентів, інших біологічних рідин, клітин, органів і тканин для їх використання в медичній практиці, який на неї був покладений закладами охорони здоров'я у зв'язку з тим, що дана особа є носієм вірусу імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, передбачає неминучість або можливість настання суспільно небезпечного наслідку у вигляді поставлення іншої особи в небезпеку зараження даними вірусами та ставиться до цього байдуже (не бажає цього, хоча й свідомо припускає).

Іншою формою вини є необережність, яка, згідно із кримінальним законом, також поділяється на два види: злочинна самовпевненість (*luxuria*) та злочинна недбалість (*negligentia*) (ч.1 ст.25 КК України).

М.Д. Шаргородський справедливо зазначав, що ступінь вини при необережному злочині визначається не тільки діями винного, але і рівнем вимог, які пред'являє держава щодо даної особи, виходячи з виконуваних нею функцій, освіти, культурного рівня тощо [22, 202]. Дійсно, від цього багато в чому залежить об'єктивний критерій необережності, а ступінь необережної

вини, поряд з іншими обставинами, визначається величиною відхилення поведінки особи, яка вчинила злочин, від поведінки, яка вимагалася від такої особи даним критерієм.

Необережність є злочинною самовпевненістю, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії чи бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення (ч.2 ст.25 КК).

Інтелектуальний момент злочинної самовпевненості полягає в передбаченні особою можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії чи бездіяльності). При цьому особа передбачає як фактичні ознаки можливих наслідків своїх дій, так і їх суспільно небезпечний характер.

Передбачення особою суспільно небезпечних наслідків своїх діянь зближує самовпевненість з умислом. Але, на відміну від прямого умислу, коли особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій і передбачає неминучість (і навіть бажає) настання наслідків, при злочинній самовпевненості йдеться лише про передбачення особою можливості настання таких наслідків.

Інтелектуальна ознака злочинної самовпевненості – передбачення можливості настання суспільно небезпечних наслідків – наближає її до непрямого умислу і водночас відрізняє від злочинної недбалості. Зрозуміло, неможливо вважати, що людина діє необережно, коли розраховує на випадковий збіг обставин, вважаючи, що все минеться благополучно. У цих випадках безпечність досягає такого ступеня, який дозволяє вважати скоєний злочин умисним. Більш того, при непрямому умислі винний може сподіватися або на те, що наслідки не настануть (так звана надія "на щось"), або на певні обставини, що створюють деяку ймовірність запобігання настанню наслідків. В.Г. Макашвілі правильно вказує, що до непрямого умислу належать і випадки, коли винний сподівається на певні обставини, які містять, на його думку, деякі шанси на запобігання наслідків, якщо ця надія не досягає ступеня впевненості [18, с. 108, 110]. Тому для встановлення в діянні непрямого умислу достатньо встановити, що особа передбачала злочинні наслідки своїх дій і не розраховувала їм запобігти (свідоме допущення наслідків). Евентуальний умисел – і в цьому його особливість – передбачає, що результат, який, не бажаючи, свідомо допускає винний, може настати, але може і не настати [19, 200-201]. У цих випадках безпечність досягає такого ступеня, який дозволяє вважати скоєний злочин умисним. При злочинній самовпевненості винна особа усвідомлює, що наслідком її діяльності може бути посягання на правоохоронний інтерес, але вона не ставить байдуже до такого наслідку, не допускає його, а, навпаки, припускає, що завдяки прийнятим нею запобіжним заходам, завдяки обставинам даного діяння злочинні наслідки не настануть. Винний, усвідомлює можливість вчинення злочинного діяння *in abstracto*, але не усвідомлює можливості настання його *in concreto* [1, 608].

У законодавчому визначенні злочинної самовпевненості не міститься характеристики психічного ставлення особи до вчинюваного нею діяння (дії чи бездіяльності). Це викликає протиріччя в поглядах щодо цього питання в теорії кримінального права. Одні автори вважають, що ознакою самовпевненості є не позитивне усвідомлення суспільної небезпеки, а обов'язок і можливість такого усвідомлення [3, 129-130]. Особа, вчинюючи певні дії і усвідомлюючи фактичну сторону свого діяння не оцінює свою поведінку як суспільно небезпечну, оскільки нейтралізує небезпеку обставинами, які, на її думку, здатні відвернути настання суспільно небезпечних наслідків. Інші автори вважають, що при злочинній самовпевненості особа усвідомлює суспільну небезпеку своєї дії чи бездіяльності [2, 170; 20, 370]. Перша точка зору видається більш правильною, оскільки при злочинній самовпевненості особа, вважає, що саме її діяння в даному конкретному випадку втрачають свою суспільну небезпечність унаслідок певних обставин.

Інтелектуальний момент вини діяння, що призвело до поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини (ч.1 ст.130 КК України), у випадку вчинення його із злочинної самовпевненості винна особа передбачає реальну можливість настання суспільно небезпечного наслідку у вигляді поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини. Винна особа усвідомлює, що своєю дією (бездіяльністю) порушує норми поведінки, що сприяють профілактиці ВІЛ чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для

життя людини, та те, що вона в конкретній обстановці створює умови для настання суспільно небезпечного наслідку у вигляді поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, тобто передбачає реальну можливість настання такого наслідку.

Вольовий момент вини при злочинній самовпевненості полягає в тому, що винна особа легковажно розраховує на відвернення суспільно небезпечних наслідків. При злочинній самовпевненості особа передбачає дві протилежні можливості: завдання суспільно небезпечних наслідків і можливість їх відвернення, при цьому недооцінює першу можливість за рахунок переоцінки другої (вольовий момент). Безпідставний, неправомірний ризик при злочинній самовпевненості саме й виражається в переоцінці можливості відвернення суспільно небезпечних наслідків.

Тобто особа розраховує на реальні сили (наприклад, знання, досвід, вміння, фізичні сили, сили природи) або конкретні обставини (надійність технічних засобів, дія інших сил тощо), які дозволяють уникнути настання суспільно небезпечних наслідків, але її розрахунки були легковажними (невиправданими), і такі наслідки настали. У цьому випадку винний з одного боку, недостатньо оцінив значення обставин, які могли викликати шкідливі наслідки, а з другого, переоцінив свої можливості або інші обставини, які могли б відвернути такі наслідки. О.І. Санталов правильно зазначає, що при самовпевненості "розрахунок особи на запобігання результату був заснований на обставинах, які насправді не були здатні запобігти цьому результату" [21, 321].

Вольовий момент вини при вчиненні діяння, що призвело до поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини (ч.1 ст.130 КК України), через злочинну самовпевненість полягає в тому, що особа легковажно розраховує на те, що в результаті якихось, вжитих нею заходів чи обставин, загроза зараження іншої особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, не настане. Наприклад, при використанні спільного шприца при введенні наркотичних засобів, винна особа продезінфікувала цей шприц одеколоном, вважаючи це достатнім заходом для того, щоб відвернути небезпеку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Таганцев Н.С. Русское уголовное право: Часть общая. Лекции. Т. 1 / Н.С. Таганцев. – [2-е изд., пересм. и доп.]. – С.–Пб.: Гос. Тип., 1902. – 823 с.
2. Куринов Б.А. Квалификация транспортных преступлений / Б.А. Куринов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1965. – 236 с.
3. Дагель П.С. Субъективная сторона преступления и ее установление / П.С. Дагель, Д.П. Котов. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1972. – 243 с.
4. Кригер Г.А. Рецензия на кн.: И.А. Бушуев. Ответственность за укрывательство преступлений и доноительство / Г.А. Кригер. – Советская юстиция, 1966. – № 6. – С. 29.
5. Никифоров Б.С. Об умысле по действующему законодательству / Б.С. Никифоров // Советское государство и право. – 1965. – № 6. – С. 35.
6. Макашвили В.Г. Понятие умысла в уголовном праве / В.Г. Макашвили // Вестник отделения общественных наук АН ГрузССР. – 1966. – № 6. – С. 81.
7. Уголовное право. Особенная часть: учебник для вузов / ответ. редак: И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова, Г.П. Новоселов. – М.: Издат. группа НОРМА-ИНФРА, 1998. – 768 с.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / за ред. М.І. Мельника, М.І.Хавронюка. – К.: Кантон, А.С.К., 2001. – 1104 с.
9. Кримінальний кодекс України: [науково-практичний коментар] / [Ю.В. Александров, П.П. Андрушко, В.І. Антипов та ін.]; за ред. С.С. Яценко. – К.: "А.С.К.", 2002. – 968 с.

10. Кочои С.М. Уголовное право. Общая и особенная части: краткий курс / С.М. Кочои. – М.: Волтерс Клувер, Контракт, 2010. – 416 с.
11. Уголовное право Российской Федерации: Особенная часть. Учебник / Под ред. Б.Т. Разгильдиева, А.Н. Красикова. – Саратов: СЮИ МВД России, 1999. – 672 с.
12. Наумов А.В. Российское уголовное право. Особенная часть / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. – М.: Юристь, 1997. – 496 с.
13. Кримінальне право України: Заг. частина: підруч. / [Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько та ін.]; за ред. В.А. Клименка, М.І. Мельника. – К.: Правові джерела, 2002. – 432 с.
14. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе Часть Общая / [Ф.Г. Бурчак, И.П. Лановенко, А.М. Яковлев, М.И. Бажанов, Л.В. Багрий-Шахматов и др.]; отв. ред. Ф.Г. Бурчак. – К.: Наукова думка, 1985. – 447 с.
15. Навроцький В.О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960р. та 2001р.) / В.О. Навроцький. – Київ: Атіка, 2001. – 272 с.
16. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / за ред. М.І. Мельника, М.І.Хавронюка. – К.: Каннон, А.С.К., 2001. – 1104 с.
17. Кримінальний кодекс України: [науково-практичний коментар] / [Ю.В. Александров, П.П. Андрушко, В.І. Антипов та ін.]; за ред. С.С. Яценко. – К.: "А.С.К.", 2002. – 968 с.
18. Макашвили В.Г. Волевой и интеллектуальный элементы умысла / В.Г. Макашвили // Советское государство и право. – 1966. – № 7. – С. 104–111.
19. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления / А.Н. Трайнин. – М.: Госюриздат, 1957. – 363 с.
20. Пионтковский А.А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву / А.А. Пионтковский. – М.: Гос. изд-во юрид. литературы, 1961. – 666 с.
21. Советское уголовное право. Часть общая: учебное пособие для юрид. инстит. и факул. / [М.Д. Шаргородский, И.И. Солодкин, В.Г. Смирнов и др.]; под ред. М.Д. Шаргородского, Н.А. Беляева. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1960. – 589 с.
22. Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья / М.Д. Шаргородский. – М.: Госиздат, 1948. – 510 с.
23. Никифоров Б.С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б.С. Никифоров. – М.: Госюриздат, 1960. – 229 с.

УДК 343.85-055:343.541

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ПРИМУШУВАННЮ ДО ВСТУПУ В СТАТЕВИЙ ЗВ'ЯЗОК

Плутницька К.М., аспірант

Запорізький національний університет

У статті досліджується індивідуальне запобігання примушуванню до вступу в статевий зв'язок, його заходи, об'єкти та суб'єкти.

Ключові слова: примушування до вступу в статевий зв'язок, індивідуальне запобігання, заходи індивідуального запобігання.

Плутницкая Е.Н. ИНДИВИДУАЛЬНОЕ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ПРИНУЖДЕНИЯ КО ВСТУПЛЕНИЮ В ПОЛОВУЮ СВЯЗЬ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье исследуется индивидуальное предупреждение принуждения ко вступлению в половую связь,